

Rize - Çamlıhemşin - Yazlık Köyü Örneğiyle Mevsimlere İlişkin İnanç, Bayram ve Ritüeller

Beliefs, Festivals and Rites Relating to Seasons in Rize – Çamlıhemşin – Yazlık Village

Fadime Tikbaş Apak*

“Bu dünya bir pencere, her gelen bakar gider.”

Dedeme...

Özet

Yılın, güneşten ısı, ışık alma süresi ve dolayısıyla iklim şartları bakımından farklılık gösteren dört bölümünden her biri, sezon; bazı atmosfer olaylarının en çok belirdikleri zaman; herhangi bir ekimin yapıldığı veya bir ürünün yetiştiği dönem; herhangi bir şeyin etkinlik dönemi, sezon; zaman, dönem, çağ; mecazi olarak da yaşamın bir bölümü anlamlarına gelen “mevsim”¹ toplum hayatında birtakım inanç, bayram ve ritüellere esin kaynağı olmaktadır. Bu çalışmada Rize ili Çamlıhemşin ilçesi Yazlık köyünde mevsimler etrafında oluşan inanç, bayram ve ritüeller konu edilmektedir. Çalışmanın alt başlıklarını; yerel mevsim ve ay adları, mevsimlerin nasıl geçeceğine ilişkin inanç ve yorumlamalar, mevsimlik bir bayram olan *Koç Katımı*, yılbaşı ve bir Güneş çağırma ritüeli olan *Babrabubrik* oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevsim, Koç Katımı, Babrabubrik, Çamlıhemşin, Yazlık Köyü

Abstract

*Fadime Tikbaş Apak, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi, Samsun.

ftikbas@hotmail.com

¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f54b2a49138f9.17191978

This study surveys the various beliefs, festivals and rites which have evolved around seasons in the Yazlık village of amlihenşin in the Blacksea town of Rize, Turkey. The subtitles of the study are: the names given locally to seasons and the names of the months, beliefs on how the seasons will pass according to certain signs, and rites relating to the seasonal festival Ko Katimi, newyear and the rite of calling the sun.

Keywords: Season, Ko Katimi, Babrabubrik, amlihemşin, Yazlık village.

1.1. Yerel Mevsim ve Ay Adları

Derleme sahası olan amlihemşin ilçesi Yazlık köyünde yerel halkın, mevsim adlarını ülke genelindeki yaygın biçimiyle kullandığı tespit edilmiştir. Mevsim adlarıyla ilgili bir diğer özellik Sonbahar yerine Güz kelimesinin daha çok kullanılmasıdır. Mevsimlerde genelden çok farklılık göstermeyen isimler, söz konusu ay adları olunca hayli farklılaşmıştır.

Türklerde ay adları birkaç türlü oluşmuştur: 1. Sıra ile Ad Verme (Uluğ Ay, Kirişik Ay, Birin Ay...) 2. Mevsimlere Bağlı Adlandırma: Buna göre her mevsim üç ay olup, aylar sırasıyla “n/baş/ilk, orta, son/geç “ gibi isimlerle anılmakta idi. 3. Doğal zelliklere Göre Konulan Ay İsimleri: *Ulus Hırlas Ayı* “Büyük Soğuk Ayı”, *Kirişik Hırlas Ayı* “Küçük Soğuk Ayı...”² Kutadgu Bilig’de yıl baharda başlamakta ve Zodyak ayları kullanılmaktadır. Ayların adları şoyledir: *Kozı* “Kuzu”, *Ud* “kz”, *Erentir*, *Sacu*, *Aslan*, *Buğday*, *lk*, *adan* “Akrep”, *Ya* “Yay”, *Oğlak*, *Knek*, *Balık*.³ Boratav’ın tespitine göre ise birçok takvimde şubat, öteki aylara nazaran kısalığını vurgulamak için, gck diye adlandırılmıştır. Ekim, hayvancılık, meyvecilik işleri de kimi takvimlerde, ayları veya daha uzun, daha kısa dönemleri adlandırmak için kullanılmaktadır; *Koç Ayı* “ko katımının yapıldığı ay”, *Orak Ayı*, *Kiraz Ayı*... gibi. Hayvancılıkla ilgili kelimeleri ay adlarını göstermek için kullanma Türklerde eski bir gelenektir; Kaşgarlı Mahmut, kışın yaklaştığı bir döneme *Koç Katımı* anlamında *Koy Kgi*, baharın başlangıcından sonraki aya (22 Mart- 22 Nisan) *Oğlak Ay* ve ondan sonrakine de *Uluğ Oğlak Ay* demektedir. Anadolu takvimlerinde *Koç Katımı*’nı gösteren dönemlerden başka da *dl dökümü*, *kuzu ayı*, *dl başı* deyimleriyle belirli mevsim

² Tuncer Baykara, “Türklerde Takvim = Zaman lm” *Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu*, 2007 Almatı, s. 8-10.

³ Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 106.

bölünmelerinin gösterilmesi aynı yöntemin çeşitlenmeleridir.⁴ Derleme sahası olan Yazlık köyünde tespit edilen ay isimleri, Kutadgu Bilig'deki ay isimlerinden çok Boratav'ın açıklamalarına uygun niteliktedir. Yöredeki ay isimleri şöyledir:

Beyuğay “Ocak”, *Kuçüğay* “Şubat”, Mart, *Abril* “Nisan”, Mayıs, *Çiraz Ayı* “Haziran”, *Çuruğayı* “Temmuz”, Ağustos, *Oğtovri* “Eylül”, *Ğarman Ayı* “Ekim”, *Uzum Ayı* “Kasım”, *Yan Ayı* “Aralık”

Ay isimlerine bakıldığında yöre halkının söz konusu ayda yetişen meyveleri ve gene söz konusu ayda yapılan tarımsal faaliyetleri mevsimlere ad olarak verdiği görülmektedir. Dikkat çeken bir başka özellik de Makedonya'da yaşayan Gagavuz Türklerindeki ay isimleriyle yöredeki ay isimlerinin benzerliğidir. Makedonya'da haftanın günleri, ayları ve mevsimleri için Makedonca karşılıklar kullanılmaktadır. Aylar için: *Yanuvri* “Ocak”, *Februari* “Şubat”, Mart, *April* “Nisan”, *May* “Mayıs”, *Yuni* “Haziran”, *Juli* “Temmuz”, *August* “Ağustos”, *Septemvri* “Eylül”, *Oktamvri* “Ekim”, *Noemvri* “Kasım”, *Dekemvri* “Aralık”. Gagavuzlar da Makedonya'da yaşayan Türkler gibi aylara isimler vermişlerdir. Gagavuzlarda halk arasında on iki aya verilen isimler şöyledir: *Büyük Ay* “Ocak”, *Küçük Ay* “Şubat”, Mart (*Baba Mart*), *Çiçek Ayı* “Nisan”, *Ederlez* “Mayıs”, Mayıs, *Kiraz Ayı* “Haziran”, *Orak Ayı* “Temmuz”, *Harman Ayı* “Ağustos”, *Sentaybri* (*Ceviz Ayı*) “Eylül”, Ekim, *Canavar Ayı* “Kasım”, *Kıran Ayı - Kara Kış* “Aralık”.⁵

1.2. Mevsimlerin Nasıl Gececeğine Dair İnanç ve Yorumlamalar

İnanç, sözlük anlamı ile “kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir.⁶ İnanç kavramı içinde olumlu ve olumsuz sınamaları barındırmaktadır. Olumlu sınamalar uğur olarak da nitelendirilebilir. Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir havanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı; kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve davranışları; zamanlar, yönler, nesnelere, kişiler, hayvanlar “uğurlu” ve “uğursuz” sıfatlarıyla nitelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerekir.⁷ Yorum ise kişinin

⁴ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: K Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 172.

⁵ Emine Hilal Ercan, “Balkanlarda Gökyüzü ile İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”, *Milli Folklor*, 2006, Sayı: 69, s. 78.

⁶ Pertev Naili Boratav, *age.*, s. 19.

⁷ Pertev Naili Boratav, *age.*, s. 123.

herhangi bir etkisi olmaksızın, kendiliğinden oluşan bir durum, bir olay, bir görüntüye gelecek için olumlu ya da olumsuz bir anlam verme işlemidir.⁸

Yörede derlenen mevsimlere ilişkin inanç ve yorumlar şöyledir:

a) 14 Ocağı takip eden on iki gün, on iki aya bölünür; söz konusu on iki gün nasıl geçerse (havanın açıklık ya da kapalılığı) on iki ayın da öyle geçeceğine inanılır.

b) Şubat - mart aylarında kurt dereye yedi kez girer çıkar ve kurursa o sene hava açık olur.⁹

c) Mayısın ilk günü toprağa kazma vurulmaz, toprak yerinden oynamaz. Mayısın birinde bir yer kazılmaz, bir şey ekilmez. Ekilirse ekinler devrilir.¹⁰ Yörede Mayıs'ın ilk günü ile ilgili inanışlar Samsun/Demircisu ve Kaleboğazı Köyü'nde Mayıs'ın yedinci gününe karşılık gelir: Mayıs ayının yedinci günü ekilen ekin çürür (Demircisu ve Kaleboğazı Köyü).¹¹

d) Temmuz'un (ayın hangi günü olduğu kesin olarak bilinmeyen) bir gününde banyo yapmak vücutta beyaz lekeler oluşmasına neden olur. Beyaz lekelerin oluşumunu engellemek için su dolu kazanın içine mih, çivi ya da demirden mamul başka bir nesne atılır. Böylece beyaz lekelerin oluşması engellenir. Olumsuz bir durumu engellemek için suya demirden bir gerecin atılması Türklerdeki demir kültürünü akla getirir; zira halk inançlarında demirden mamul eşyalar hem kara iyelerine karşı koruyucu ve hem de onların zararlarını def edici özelliğe sahiptir.¹²

e) Yeni ay çıkınca ayın uçları yukarı doğru olursa hava açık olur. Benzer bir derleme bilgisi Samsun/Büyükkolpınar Köyü'nde de mevcuttur: Yeniayda ayın iki ucu yukarı doğru olursa hava kurak, aşağı doğru olursa yağışlı olur.¹³ Kalafat'ın tespiti de bu bilgiyi doğrular:

---

⁸ Pertev Naili Boratav, *age.*, s. 126.

⁹ Fadime Tikbaş, *Yazlık Köyü Monografisi*, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 51-52.

¹⁰ Fadime Tikbaş, *age.*, s. 51-52.

¹¹ Bekir Şişman, *Samsun Yöresinde Yaşayan halk inançları Üzerine Bir İnceleme*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994, s. 79.

¹² Yaşar Kalafat, *Kodlar- Kültler 1*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 118.

¹³ Bekir Şişman, *age.*, s. 78.

Orta Karadeniz bölgesinde yeni doğmuş ayın iki ucu aşağıya doğru ise bu durum havaların soğuk olacağına yorumlanır.¹⁴

f) Sağ kulak kaşınırsa yağmur yağar, sol kulak kaşınırsa hava açar.

g) Rüyada; inek ya da yeşillik görülürse hava yağar, ateş görülürse hava açar. Türk kültüründe ateş; ayı, güneşi, aydınlığı simgeler.¹⁵ Hatta ateşin önemi onu bir külte dönüştürmüştür. Bilhassa Sibiryalı Türkleri için ateş yalnızca günlük hayatın bazı ihtiyaçlarına cevap veren tabii bir unsur değil; fakat aynı zamanda bireyi ve aileyi arındırıp her türlü kötülüklerden muhafaza eden bir koruyucudur. Ailenin mutlu ve huzurlu yaşaması; tarım ve hayvancılığının durumu ateşe bağlıdır.¹⁶

ğ) Duman köyün üzerinde toplanırsa hava açık olur, dereden yukarıda görünmeye başlarsa hava kapanır.

h) Yıldızlar çok ve kümelenmiş bir haldeyse hava bozar, teker teker gözükmeye başlarsa hava açar.

ı) Hayvanlar dövüşürse hava bozulur.

i) İnekler çok otlarsa hava bozulur.

k) Bebeklerin ağızlarını püskürtmesi yağmurun yağacağına işarettir.

l) Tavukların küllerle oynaması havanın bozacağına, yağmurun yağacağına işarettir.

m) Sonbaharda esen sıcak rüzgar kar yağışına işarettir.

n) Kestane çok olursa kış ağır olur.

o) Karayemiş ağacı sonbahardan açmaya başlarsa kış ağır olur.

ö) Meyvelerin bolluğu kışın sert geçeceğine işaret eder.

p) Yanan sobadan köz dışarı sıçrayıp yerde patlarsa hava açar.¹⁷

Yaşantılarında doğal etkenlere bağlı olan geleneksel yapıları toplumlarda, hava tahminleriyle ilgili kültürel miras, deneyim ve bilgi birikimi; kültürel bütün içinde önemli bir

---

¹⁴ Yaşar Kalafat, *age.*, s. 118.

¹⁵ Emine Hilal Ercan, *agm.*, s. 75.

¹⁶ İbrahim Dilek, "Sibiryalı Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler", *Bilig*, 2007, Sayı: 43, s. 33.

¹⁷ Fadime Tikbaş, *age.*, s. 51-52.

yer tutar. Bu tür toplumlar, çoğunlukla atalardan edindikleri hava tahmini yöntemlerinde çok az denebilecek bir oranda yanılığa düşer. Halkbilimin bu alanı, ülkemiz genelinde yeterli derlemelerle beslendiğinde; insan - doğa ilişkisi, insan - doğa savaşı ve bu savaşta insanın doğaya karşı kullandığı araç, gereç ve bilgi düzeyi ile insanımızın doğayı algılayışının, doğaya bakış açıları ortaya konabilir.¹⁸

2.1. Mevsimlik Bayramlar veya Takvimsel Ritler

Mevsimlik bayramların her birinin törelilik ve törenlik nitelikleri her yerde aynı kalmakla birlikte; kutlanma zamanları tabiat, hava iklim ve ekoloji şartlarının farklılaşmasına bağlı olarak değişiktir. Örneğin koç katımı, kışın kısa sürdüğü baharın erken geldiği yerlerde güz sonlarında kutlanır. Buna karşılık başka birtakım mevsimlik bayramlar (nevruz, hıdrellez) her yerde aynı tarihte kutlanır. Mevsimlik bayramlar,

A. Özel mevsimlik bayramlar

B. Genel mevsimlik bayramlar diye iki büyük kümede toplanır.

Birinci kümedeki bayramlar yani özel mevsimlik bayramlar şunlardır:

a) Çoban bayramları zinciri:

i. Koç Katımı

ii. Saya

iii. Döl

b) Ekinci, meyveci, bağcı bayramları

c) Göç bayramları

İkinci kümedekiler yani genel mevsimlik bayramlar ise;

a) Bahar bayramları

i. Nevruz

ii. Çiğdem

iii. Betnem (gâvur küfrü ya da kızıl yumurta)

---

¹⁸ Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, s. 98.

iv. Hıdrellez

b) Yaz gündönümü

c) Kış yarısı, yılbaşı'dır.¹⁹

Finlandiya Turku Üniversitesi Folklor ve Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Öğretim Üyesi Lauri Honko, ritleri Geçiş Ritleri, Takvimsel Ritler, Kriz Ritleri olmak üzere üç başlık altında toplar.

Honko'nun tasnifindeki takvimsel ritler, mevsimlik bayramları içerir: Takvimsel ritler; dönemler halinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve sosyo-ekonomik mevsimlerin çoğunlukla başında ya da sonunda yapılan ritlerdir. Bunlar doğanın gözlemlenmesi sonucu ortaya çıkan doğal takvimi izledikleri, ekonomik ilişkilere dayandırılan ekonomik takvimi takip ettikleri ve sosyal etkileşimi düzenleyen bayram takvimini izledikleri için yazılı hiçbir takvim bulunmamasına rağmen takvimsel ritler olarak adlandırılır. Yeni yıl ritüelleri ve bununla ilgili kaos dönemi, buna klasik bir örnektir. Takvimsel ritler, sosyal hayatın ritmini oluşturur; günümüzde öncelikli amaçların ne olduğunu, hangi normların yürürlükte olduğunu, rekabetin kurallarının ne olduğunu göstererek toplumun kolektif ve önceden belirlenmiş değerlerini ön plana çıkarır.²⁰

2.1.1. Koç Katımı

Koç Katımı eylülün yirmi dördünde olur. Bu gün “kestane karası” denilen eylülün on ikisinden sonraya, fırtınalı bir zamana denk gelir. Beyaz tülbentin içine bir miktar helva konur, bu tülbent bir koçun başına bağlanır. Koç bu halde koyunların arasına salınır. Helva konması, kuzuların beyaz olması ve hayvanların iyi geçinmeleri içindir. Koç, önce beyaz koyuna giderse, bu durum o yıl beyaz kuzunun çok olacağına yorulur. Daha önceden derlenmiş olan bir başka uygulama ise şu şekildedir: *Koç Katımı*, eylülün yirmisinden yirmi beşine kadar sürer. Sürü sahibi siyah bir elbise giyer. Siyah elbise, siyah koyunun makbul olmasından ileri gelir. Sürü sahibi giydiği siyah elbisenin yanı sıra başına da beyaz bir eşarp bağlar. Bunun sebebi koyunların gövdesinin siyah, alınlılarının beyaz olmasını sağlamaktır. Sürü sahibi, iki kez “Hep dişi bir erkek, hep dişi bir erkek” diyerek koçu, koyunların arasına

¹⁹ Pertev Naili Boratav, *age.*, s. 268.

²⁰ Lauri Honko, “Ritüellerin Oluşum Süreci”, *Milli Folklor*, 2006, Sayı: 69, s. 133.

katar. Bu sırada üç İhlas bir Fatıha okunur.²¹ Bu uygulamada eski Türk inanç kalıntılarıyla İslami unsurların iç içe geçtiği görülür.

2.1.2. Yılbaşı

Yeni yılın ilk günü ve yılbaşına ilişkin kutlamalar, bütün toplumlarda mevcuttur. İlk çağlardan bu yana her toplum, kültürlerarası ödünçlemeler/alıntılar yapsa veya başka kültürlerden etkilense bile bu günü ağırlıklı olarak kendi töre, gelenek, inanç ve mitolojisi çerçevesinde kutlar. Bu kutlama törenleri, her bir toplum için farklı anlamlar ve kutluluk anlayışları taşır.²² Yörede miladi takvime göre ocak ayının on üçünde yılbaşı kutlamaları yapılır. Aralık bitip ocağa girildiğinde *koliva* adıyla anılan mısır kurulus. Yeni yıl gecesi gençler torba ile gezer; evlerin önüne gelince bir ipe bağlanmış olan torba kapıdan eve atılır. Ev sakinlerince torbaya yiyecek bir şeyler konur. Torba evdeyken “Bize bir şey verenin tez gelsin kocaları.” denir. Bu uygulamanın bir başka biçimi şu şekildedir: Akşam mısır kurulus. Köy dolaşarak, evlere çanta atılır. “Çanta attum içeri / Boş çıkmasun dışarı” denerek evdekilerden bir şeyler istenir. Evde bulunan mısır, ceviz gibi yiyecekler çantaya konur ve çanta geri atılır.

Yeni yılın ilk günü yapılanlar ve yapılmasından kaçınılması gerekenler şöyledir: Fasulye ve benzeri sebzelerin tohumu; bereketli olması, uğur getirmesi için toprağa gömülür. Evdeki ipler, o yıl yılan görülmemesi için saklanır. Oraklar saklanır. Goncolos (yeni yıl geceleri çıkan ve on iki gün toprak üzerinde durduktan sonra toprağa geri dönen korkutucu bir yaratık) gelmemesi için yün tarağı saklanır. Yeni yılın ilk sabahı eve erkek gelmesi uğur; kadın gelmesi uğursuzluktur. İlk olarak erkek gelmezse eve horoz ya da ahırdan öküz getirilir. Kuşluğa kadar evden kimseye bir şey verilmez; aksi takdirde evden cenaze çıkar. Söz konusu vakte kadar kimse kimsenin evine gitmez. Benzer bir uygulamaya Samsun’un Kaleboğazı Köyü’nde rastlanır. Kaleboğazı’nda mart ayının birinci günü, Karakavuk köyünde ise Şubat ayının on dördüncü günü mahalli yılbaşdır. Bu günlerde kimse kimsenin evine gitmez; o ev halkına yıl içinde bir kaza veya bela musallat olursa bunu yılbaşı günü evlerine ilk gelen kişiden bilirler.²³ Sabah namazıyla kalkılıp evin etrafına su atılır; su berekettir. Bahsi geçen uygulamada suyun kullanılması, suyun, temizlikle bağdaştırıldığını ve insanları kötü ruhlardan koruması anlamını taşıdığını düşündürmektedir. Bir sopa alınıp köşelere vurulur.

²¹ Fadime Tikbaş, *age.*, s. 47.

²² Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 146.

²³ Bekir Şişman, *age.*, s. 79.

Bu pireleri kovalamak içindir. İneklerin altına sütünün bol olması için bir kazan su götürüp konur. Sabahleyin ineklere ot vermeden kuyrukları dizlerine kadar kesilir.

Özellikle yerel yılbaşına ilişkin uygulamaların unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Mischa Titiev, takvimsel riti toplumsal kimliğin güvencesi olarak görür; çünkü bunlar her zaman toplumda yaygındır. Takvimsel ritler; toplumlar farklılıklarını yitirdiklerinde ya da eski yaşayış şekillerinde radikal değişiklikler yaptıklarında kaybolma eğilimi gösterir.²⁴ Derleme sahasındaki durum da eski yaşayış şekillerinin ya tamamen ya da büyük bir oranda değişmesinden ileri gelmektedir.

2.2. Bir Güneş Çağırma Ritüeli: “Babrabubrik”

Caferoğlu, birbirine zıt gibi gözüken “Yağmur- Güneş” töreninin yağmura mahsus olanının Anadolu’da, güneşe mahsus olanın ise Azerbaycan sahası ile kısmen Karadeniz sahilinde mevcut olduğunu bildirir.²⁵ Yayla hayatının sert iklim şartları, durmadan yağın yağmurlar ve daimi sis bölge halklarının, tabiatıyla, yağmur değil güneş ve sıcaklık artışını temenni etmesine neden olmuştur. Yağmur dualarındaki dilek unsurunu teşkil eden yağmur, yağış yahut da İslami telakkiye bürünen rahmet, yerini bölgedeki uygulamada Güneş’e terk etmiştir. Caferoğlu’nun tespit ettiği varyantlardan biri *Güneş Duası* olduğu halde diğerinin adı *Babrabubrik*’tir.²⁶ Caferoğlu yazısında *Kudu* adında, havanın kurak gittiği zamanlarda, yağmur yağması dileğinde bulanmak üzere yapılan bir törenden bahseder. Söz konusu tören Ayancık ve Sinop’ta *Göde Göde*; Kastamonu’da *Gode Gode* adıyla tespit edilmiştir.²⁷ Caferoğlu yazısının sonunda *Kudu/Kodu*’nun, insanlarla “Büyük Tanrı” arasında arabuluculuk yapan tanrının yahut ilahenin tam kendisi olduğunu iddia eder. “Böylece, Yakut ve diğer Şamanist Türk halklarına, yerleşme mahallini seçmekte yardım eden ve sosyal hayatlarının kutlu olmasını sağlayan, kendilerini bütün varlığı ile koruyan *Kudu*; Azeri Türkünü yağmurdan, Anadolu halklarını ise kuraklıktan koruyan, mukabilinde her iki ülke folklorunda, kendi janrına göre, bir çığır açan *Kodu/Gode Gode*, halk inancına bakılacak olursa, bu işte tam ödevini yapmış sayılır.”²⁸ diyerek iddiasını tamamlar. Necati Demir, Caferoğlu’nun derleme ve tespitlerine de değindiği “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Güneş

²⁴ Lauri Honko, *age.*, s. 133.

²⁵ Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, 1956, Sayı: 1, s. 68.

²⁶ Ahmet Caferoğlu, *age.*, s. 71.

²⁷ Ahmet Caferoğlu, *age.*, s. 68.

²⁸ Ahmet Caferoğlu, *age.*, s. 72.

Duası” başlıklı yazısında güneş duasının Gümüşhane’de derlendiğini belirtir. Demir ilaveten tespit edilen Güneş Duası örneklerini de okuyucuya sunar. Sıralanan örnekler de Çamlıhemşin/Yazlık Köyü’nde tarafımızca tespit edilen dua yer almamaktadır.

Tarafımızca derlenen güneş çağırma ritüeli ise şöyledir: Yağışı bol olan köyde yağmur duası yerine güneş duası edilir. Buna *Babrabubrik*²⁹ denir. Dua için bir çalı süpürgesi bulunur, süpürgeğin iki yanından sopalar geçirilir. Üzerine bir elbise giydirilir. İki kişi bunu eline alarak taşır; ev ev dolaşır helva yapmak için gerekli malzemeleri ister. Dolaşılırken ezgili bir şekilde şu sözler söylenir:

“Babrabubrik ne ister

Kaşık kaşık yağ ister

Gadelden (yağın konulduğu kap) kaymak ister

Verene bir koç oğlan, vermeyene kör total bir kız...”

Bu esnada ev sahibi un, şeker, yağ, kaymak verir. Bunlar bir torbada toplanır, daha sonra köyün meydanında ateş yakılır, toplanan malzemedan helva yapılır. Helvanın üstündeki yağ ateşe dökülür, bu sırada etraftakiler başlarını yukarı kaldırarak *açıklık, açıklık, açıklık; güneş, güneş, güneş* diye bağırırlar. Saçılan nesnelere, topluluğun değişik zamanlarda ürettiği ve kendileri için hayati değeri olan ürünlerdir. Bunlar avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı; çiftçilik devrinde darı, buğday, meyve ve altın, para, mücevher gibi kıymetli şeylerdir.³⁰

Kalafat’ın helvaya ilişkin açıklamaları konuyu aydınlatır niteliktedir: Türk kültüründe helvanın önemli bir fonksiyonu da inanç boyutundan gelmektedir. Eski Türk dini olan Tengricilik’te ruhlar/ata ruhları önemli bir yer tutar. Hayat, ölümle bitmez, devamlılık arz eder. Ruhlardan yardım alınabilmek veya onlardan gelebilecek zararlardan sakınabilmek için birtakım uygulamalar yapılır. Koku çıkarmak bunlardan biri idi. Helva da hazırlanırken koku çıkaran bir besindir. Denilebilir ki helvanın Türk kültüründe kod oluşturması atlı medeniyetin bir taam ürünü olması ve bu medeniyetin inancı olan Tengricilik’te de koku itibarıyla yer almasındandır.³¹

²⁹ *Barbaburbik* (rb<br metatezi), *Babrikbubrik* (a ~ i) şeklinde de telaffuz edilir.

³⁰ Orhan Kurtoğlu, “Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği”, *Milli Folklor*, 2009, Sayı: 81, s. 90.

³¹ Yaşar Kalafat, *Kodlar- Kültür 1*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 159.

Sonuç

Ay isimlerinden başlayarak söylemek gerekirse, yerel ay adlarında Türk kültür sistemindeki genel adlandırma mantığının/sisteminin işlediği görülür. Mevsimlere ilişkin inançlarda ise tarımsal faaliyetlerin ve hayvancılığın izleri mevcuttur. Demir, ay ve güneş kültlerinin varlığı tarımsal faaliyetler ve hayvancılıkla ilgili inançlarda kendini gösterir. Takvimsel ritler söz konusu olduğunda karşımıza gene hâkim uğraş olan hayvancılıkla bağlantılı örnekler çıkar. İslami unsurların bayram içeriklerine dahil gözlenir. Yılbaşı uygulamalarında ise zirai faaliyetlere ilişkin önlem ve kaçınmalar ortaya çıkar. *Babrabubrik* adlı güneş çağırma ritüeli Caferoğlu'nun tespitiyle Azerbaycan'da da görülen ve iyelerden yardım görmek amacıyla yapılan bir töreni akla getirir. Eski Türk kültüründen bir kalıntı olarak saç geleneği ve koku çıkarma yörede karşılaşılan örneklerdir.

Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'ne göre halk bilimi çalışma kadroları içinde toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler başlığı altında bayramlara; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar kısmında ise halk takvimi ve meteorolojisine ilişkin bilgilerin korunması ve yaşatılması öngörülür.³² "Rize - Çamlıhemşin- Yazlık Köyü Örneğiyle Mevsimlere İlişkin İnanç, Bayram ve Ritüeller" başlıklı bu çalışmayla SOKÜM sözleşmesine göre tespit edilmesi ve korunması öngörülen bu başlıklara ilişkin sözlü kaynaklardan bilgiler derlenmiştir. Derleme sahasındaki yaşayış biçimlerinin değişmesi, yaylak alanlardan güzlek alanlara göçülmesi ve yarı göçerlikten yerleşikliğe geçilmesi halkın sahip olduğu somut olmayan kültürel mirasın büyük oranda kaybolmasına sebep olmuştur. Sözlü kaynakların azlığı ve sözel bilgilerin kullanılabilirliğinin azalması, unutulmanın bir diğer nedenidir. Bilginin herkes tarafından erişilir olmadığı, dolayısıyla bireyin/sözlü kaynakların değerli olduğu zamanlarda söze, sözlü bilgiye ve sözlü kaynağa verilen değer; SOKÜM sözleşmesi sayesinde yeniden gündeme gelmesi halk bilgisi örneklerinin tespiti ve korunması için bir fırsattır. Bu çalışma, bu fırsatın Çamlıhemşin ilçesi Yazlık köyü örneğinde bir yansımasıdır. Konuya ilişkin müteakip çalışmalar Türk kültüründe halk takvimi ve takvimlerin bir unsuru olarak da mevsimlere ilişkin var olan kültürel belleğin (inanç, bayram ve ritüeller vb.) belirlenmesi için faydalı olacaktır.

---

³² Öcal Oğuz, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2009, s. 133.

Kaynaklar

- Baykara, Tuncer, “Türklerde Takvim = Zaman Ölçümü” *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu*, 2007 Almatı, s. 8-10.
- Boratav, Pertev Naili, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: K Kitaplığı, İstanbul 2003.
- Caferoğlu, Ahmet, “Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, 1956, Sayı: 1, s. 65-75.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/732/9329.pdf>
- Demir, Necati. “Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Güneş Duası”
<http://www.serander.net/karadeniz-folkloru-halkbilim/233-dogu-karadeniz-bolgesinde-gunes-duasi.html>
- Dilek, İbrahim, “Sibiryaya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler”, *Bilig*, 2007, Sayı: 43, s. 33-54.
- Ercan, Emine Hilal, “Balkanlarda Göküzü ile İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”, *Milli Folklor*, 2006, Sayı: 69, s. 72- 82.
- Erginer, Gürbüz, *Uşak Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.
- Esin, Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- Honko, Lauri, “Ritüellerin Oluşum Süreci”, *Milli Folklor*, 2006, Sayı: 69, s. 129- 140.
- Kalafat, Yaşar, *Kodlar- Kültler I*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.
- Kurtoğlu, Orhan, “Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği”, *Milli Folklor*, 2009, Sayı: 81, s. 89-99.
- Oğuz, Öcal, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2009.
- Şişman, Bekir, *Samsun Yöresinde Yaşayan halk inançları Üzerine Bir İnceleme*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994.
- Tikbaş, Fadime, *Yazlık Köyü Monografisi*, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 2008.

Yıldırım, Dursun, *Türk Bitiği*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Kaynak Kişiler

Adı soyadı: Dursun Ali Tikbaş

Yaş: 80

Doğum yeri: Çamlıhemşin

Eğitimi: İlkokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Cinsiyeti: Erkek

Bilgi verdiği alan: halk inançları, bayramlar, ritüeller

Görüşme tarihi: Ağustos 2007/Ocak 2008

Görüşme yeri: Yemişli Köyü, Pazar/Rize

Adı soyadı: Yeter Tüylüoğlu

Yaş: 61

Doğum yeri: Çamlıhemşin

Eğitimi: herhangi bir okuldan mezun değil

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

Bilgi verdiği alan: halk inançları, ritüeller

Görüşme tarihi: 23.01.2008

Görüşme yeri: Güzelyalı Mahallesi, Pazar/Rize

Adı soyadı: Yaşar Tüylüoğlu

Yaş: 60

Doğum yeri: Çamlıhemşin

Eğitimi: İlkokul mezunu

Mesleği: Emekli

Cinsiyeti: Erkek

Bilgi verdiği alan: halk inançları, ritüeller

Görüşme tarihi: 23.01.2008

Görüşme yeri: Güzelyalı Mahallesi, Pazar/Rize

Adı soyadı: Ayşe Tüylüoğlu

Yaş: 59

Doğum yeri: Çamlıhemşin

Eğitimi: Herhangi bir okuldan mezun değil

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

Bilgi verdiği alan: halk inançları, bayramlar, ritüeller

Görüşme tarihi: 27.01.2008

Görüşme yeri: Güzelyalı Mahallesi, Pazar/Rize

Adı soyadı: Dursune Tikbaş

Yaş: 65

Doğum yeri: Hemşin

Eğitimi: Herhangi bir okuldan mezun değil

Mesleği: Ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

Bilgi verdiği alan: halk inançları, bayramlar

Görüşme tarihi: Nisan 2012

Görüşme yeri: Yemişli Köyü, Pazar/Rize

Adı soyadı: Emine Tikbaş

Yaş: 57

Doğum yeri: Çayeli

Eğitimi: Herhangi bir okuldan mezun değil

Mesleği: ev hanımı

Cinsiyeti: Kadın

Bilgi verdiği alan: halk inançları, bayramlar, ritüeller

Görüşme tarihi: Nisan 2012

Görüşme yeri: Yemişli Köyü, Pazar/Rize